

Ο ΕΡΩΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ: Κοινωνικά σχήματα

Γλυκόπικρος ἔρωας, ἔρωας πού είναι ἀδύνατο νά τοῦ ξεφύγει κανείς, "Ἐρως κυρίαρχος πού γεννήθηκε ἀπό τό Χάος, ἀπό κτίσεως κόδουμο, "Ἐρως δημιουργός τῶν Ὀρφικῶν πού ξεπηδᾶ χωρὶς γενεαλογία μέσα ἀπό τό πρωταρχικό αὐγό, "Ἐρως ὁ φτερωτός πάρεδρος τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ πολλαπλότητα καὶ ἡ ποικιλία μορφῶν μὲ τὴν ὅποια ἐμφανίζεται αὐτός πού γιά τούς "Ἐλληνες ἐνσαρκώνει τῇ δύναμη τοῦ ἔρωτα είναι δηλωτικές τῆς ἐξέχουσας θέσης του μέσα σὲ ἔναν πολιτισμό καὶ ἔνα σύστημα σκέψης θαθιά σημαδεμένα ἀπό τὴν ἔρωτική ἐλξη. Ἀλλά ὁ ἔρωτας δέν είναι μονάχα μιά ιδέα μὲ κεντρική λειτουργία μέσα στὸ σύστημα μὲ τὸ ὅποιο ἀναπαριστᾶ ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία τίς καταβολές της καὶ τὴ δραστηριότητὰ της. Τόν θλέπουμε στήν πράξη, μέσα ἀπό τίς περιγραφές πού μᾶς δίνουν οἱ ίδιοι οἱ "Ἐλληνες γιά τὴ σεξουαλική τους ζωή. "Ἔτσι ὁ "Ἐρως γίνεται ἔνα ἀπό τά κύρια στηρίγματα τοῦ πλέγματος τῶν κοινωνικῶν σχέσεων πού ἐδραιώνουν αὐτά τά σεξουαλικά ἥθη μέσα στήν πολυμορφία τους.

Claude Calame

Καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τῆς Λωζάνης

‘Ακόμα και άν οι πηγές μας άποτελούνται ώς έπι τό πλείστον άπο φιλολογικά κείμενα που συνεπάγονται μιά ιδιαιτερη τοποθέτηση μέσα άπο μά κοινωνική πραγματικότητα που θά θέλαμε νά εννοούσουμε, άρκουν γιά νά διαγραφεί άδρά το περιγραμμα μιάς κοινωνιολογίας τών σεξουαλικών και έρωτικων σχέσεων τών Έλληνων. Στό σημείο αυτό θά πρέπει νά θυμήσουμε τήν απόφοιτο του Μ. Γκοντελέ (Godelier) που, στην άναλυση τών δομών της έξουσιας μιάς φυλής της Νέας Γούναινς, άποδεικνύει ήτοι η σεξουαλικότητα άποτελεί μιά μορφή θεωρήσης τών κοινωνικών σχέσεων και ταυτόχρονα συνιστά έναν τρόπο πραγμάτωσή τους!

I. Άπο τήν έφηβεία στήν ωρίμοτη

Γιά νά σκιαγραφήσουμε μιά σύντομη ιστορία του έρωτα στήν άρχαια Έλλάδα, ο πού άπλως τρόπος είναι σιγουρά νά άκολουθησουμε το νήμα της Αριάδνης που μάς προσφέρουν οι διάφορες φάσεις της σεξουαλικής έξελησης, άπο την έφηβεία ώπ την ωρίμοτητα του έντηλου, έξετάζοντας συγχρόνως και τους θεσμούς που τίς καταέινουν.

1. Έφηβικοί θεσμοί

Στήν Έλλάδα συμβαίνει σάν αύτή ή ίδια η γλώσσα νά είχε προσδιορίσει τή σχετική μη διαφοροποίηση τών σεξουαλικών χαρακτηριστικών που καθορίζουν, σύμφωνα με τή γνώμη τών σύγχρονων φυσιολόγων και ψυχολόγων, την περίοδο τής παιδικής ήλικιας. ‘Ενας μοναδικός όρος παιδιών πουδηλώνει τόσο τα κορίτσια όσο και τα άνδρια — τό γένος τα καθορίζεται όπο το άρθρο — όμως με τήν έφηβεία δια άλλαζουν. Ακόμη κι άν χρησιμοποιείται ή δρος παιδιών, τά νέα κορίτσια και άγρια άποτελούν άπο γλωσσολογική και κοινωνική σκοπιά ξεχωριστές ήδη μάς. Παρότι και κοράι από τή μιά μεριά, κούροι ήθετοι, μειράκια, νεανίσκοι ή έφηβοι, από τήν άλλη. Ο τελευταίος αύτός δρος ύποδηλώνει σαφώς τόσο τήν έφηβεία μεταξύ δεκαέξι και δεκαοκτώ έτών, δυο και ένα από τά φυσικά χαρακτηριστικά της, τή μεταβολή τού έφηβαιοι.

‘Η γλώσσα όμως δέν μπορεί νά θεωρηθεί ώς ο πιστός καθρέφτης μιάς κοινωνικής δομής. Πραγματικά, άσσο στήν άρχαική Σπάρτη δυο και στήν έλληνιστική πόλη τά άρσενικά παιδιά χωρίζονται άπο τήν οικογένειά τους άπο τά έπιτα τους χρόνια. Είτε πρό-

κειται γιά τή σπαρτιατική άγωγή είτε γιά τήν ιδιωτική άγωγή τής κλασικής Αθήνας ή γιά τίς έλληνιστικές σχολές, οι δύο θασικοί πόλοι τής άγωγής της Έλληνων παραμένουν άναλοιωτα: Γιανναντική παδιά, που ένοεται ώς ή άναπτυξη τών φυσικών και πνευματικών άρετών και μουσική παιδιά που σημαίνει γενικά μόηση στίς τέχνες τών Μουσών.

‘Ετσι ο νεαρός ‘Ελληνας περνούσε τό μεγαλύτερο μέρος του καιρού του στό γυμνάσιο και ειδικότερα στήν παλαίστρα. Σ αυτό άκριβων τό πλαίσιο έχουμε τίς πρώτες μαρτυρίες τής άναπτυξης της σεξουαλικής του ζωής: Ιδιαιτέρω άνδιαιρουν παρουσιάζουν τά άρχαικά γκράφιτι τής Σαντορίνης, χαραγμένα στό βράχο. Κοντά στό στάδιο, που συχνά έπικαλούνται ώς μάρτυρα τόν Απόλλωνα, δέ μένει καιμάι άμφισθοια γιά τίς διμοψιοφίλικες σχέσεις που διατηρούν οι άφιερωτές μέτα τό πρόσωπα στά όποια άπευθύνεται ή άφιερωση και που άναπτυσσούνται στά πλαίσια τής γυμνικής παιδιάσιας.

Τήν ίδια άτμοσφαιρα και άναλογο περιεχόμενο με αυτό τών γκράφιτι μαρτυρούν και άνωφέρος του Αριστοφάνη γιά τή συνάντηση τών νέων και τή γηστεί που άσκει ή παλαιστρά στήν κλασική Αθήνα.

Οι αναρίθμητες άνθρωπινες παραστάσεις (άγγειοι) που συγκεντρώνουν διάφορα στο Ντόβερ (K.J. Dover), τοποθετούν τίς έκφρασίες αύτής τής δύναμης του έρωτα τών έβρηνων στά πλαίσια τών γυμνικών άσκησηών άλλα πρό παντός, μάς πληροφορούν γιά τήν ήλικια τών συντρόφων τών πρώτων άυτών έρωτικών σχέσεων. Συνήθως παριστάνουν έναν άνδρα που άπο τά γένους του καταλαβαίνουμε ότι είναι ώριμος, δίπλα σε έναν έφηβο του όποιου τό σώμα και τό πρόσωπο φανερώνουν τά πρώτα σημάδια τής έφηβείας. Όταν τή παρόταση συνοδεύεται από έπιγραφη, ο νεαρός συχνά χαρακτηρίζεται ώς παιδί. Ή διμοψιοφίλικη σχέση άντρα προσήλιοπον άναμεσα σε έναν ώριμο άνδρα και έναν έφηβο — ίσως νά έπειτε νά χρησιμοποιήσουμε έδω τό δρο παιδεραστία. Πρόκειται γιά σχέση άσύμμετρη, ο μεγαλύτερος τών συντρόφων έχει τή θέση τού έρωτα και ο νεότερος αυτή τού έρωμένου. Πρόκειται λοιπόν γιά σχέση έρωτικής έλξης μέσα από τήν όποια ή ώριμος άνδρας, γηστεύμενος από τή φυσική δυναρία του έφηβου, όπως μάς δείχνουν τά γκράφιτι και οι έπιγραφές τών άγγειών που συχνά άναψερουν τό κάλλος τού έρωμένου, έκφράζει τόν έρωτά του

γιά τόν παῖδα. ‘Αν και άσύμμετρη, ή διμοψιοφίλικη σχέση που γεννιέται στά γυμνικά πλαίσια δέν είναι μονόπλευρη: Μία άπτική έπιγραφή μοιάζει νά δείχνει τήν άφοσιση του έρωμένου, γιά τόν έραστή του και πάνω από όλα την αιτία τής άφοσισης αύτης: Τήν άνδρεια. Ο έφηβος άγαπετέ γιά τήν άμφορφιά του, άντιστοιχα, ή έρωμένος άγαπατά τόν έραστή του γιατί έχει τήν κατ’ έξοχην άνδρικη άρετη, τήν άνδρεια.

Άλλα υπάρχει και κάτι παραπάνω: Ό Πλάτων, στό Συμπόσιο, δείχνει τόν Άλκιβιδη πού προσπαθεῖ νά τραβήξει τήν προσοχή τού Σωκράτη γιά νά έπωφεληθεί τής διδασκαλίας του. Είναι ο ίδιος ο νεαρός ‘Αθηναίος που καταφεύγει σ’ αύτή του τή νεανική άμφορφιά γιά νά θέλει αύτον που θέλει νά κάνει άρετη τόν Πλάτωνα.

Πρώτα στά γυμνάσιο και κατόπιν στά συμπόσια συνάπτονται, στήν Έλλάδα, οι σχέσεις άναμεσα σε έραστές και έρωμένους. Μέσα από τήν έρωτική έποιμνας σχέση, γίνεται προσπάθεια νά δημιουργηθεί δεσμός δασκάλου πρός μαθητή. Ό έρωτας τού έραστη πρός τό έρωμένο συνοδεύεται από τό πρότυπο συμπεριφοράς και γνώσης που ο πρώτος προσφέρει στόν δύτερο. Θέτεται έπειτε δέσμαια νά πολλαπλασιάσουμε τά παραδείγματα που μάς προσφέρει ο Πλάτων και νά εναδιαδασσόμαστε, ίδιαιτερα, ήλιο τό Συμπόσιο: Ό έρωτας γιά τό νεαρό σώμα γίνεται γνώση τής άμφορφιας και μέσω αυτής πτάνει κανείς στή γνώση τού Πραϊδαού.

Δέν πρόκειται όμως γιά άμιγές παιχνίδι διανοούμενων. ‘Όχι μόνο ένας θωμάσι με άγαλμα τού έρωτα βρισκόταν μπροστά στήν εισόδο τής Ακαδημίας, άλλα ή άριστοκρατική άγωγή και κατόπιν ή κλασική γενικότερα, έκφραζονται μέσα από τής διμοψιοφίλικες σχέσεις άναμεσα σε ώριμους άνδρες και έφηβους. ‘Ἄς μήν ξεχνάμε τή άναριθμητα διδάγματα που απέυθυνει στή θέραγνης στό νεαρό φίλο του Κύρου, άνάμεσα στής έρωτικές του έξομολογήσεις. Ακόμα θά πρέπει νά άναψερουμε τό σπαρτιατικό έκπαιδευτικό σύστημα που ο Πλούταρχος άποδιδει στή Λυκούργειο νομοθεσία. Μέσα σ’ αύτην τήν πραγματική θεωμοποίηση τού άμφιλου έρωτα, ή έραστής έμφανιζεται τόσο σά δασκαλός τού έρωμένου του δύο και σάρι γεγυτής τών ήθων άρετών και τών γνώσεων που πρέπει νά άποκτησει στή έρωμένος μέσα από τή σχέση τους. Ό έρωτας ένός έντηλου γιά ένα άγριο είναι άρετης στή γνώσης και τής άρετης.

‘Ο έντλικος θά κάνει τά πάντα ώστε ό αγαπημένος του νά άποκτησει τίς άρτες αύτές. Από τή μεριά του, ό νέος θά θωθησει τόν έραστη του στήν πραγματοποίηση τής υποχώρησης του. Στό πλαισιο αυτό ή έρωτική σχέση γίνεται αισθητή σαν μά ρομπάγη: ‘Η δύναμη τού έρωτα πού πηγάζει από τόν έρωμενο πλήττει τόν έραστη δίνοντας τον ήθικον όρμη. Δεχόμενος από τόν αγαπημένο την έρωτικη παρότρυνση, ή έραστης πραγματώντας τόν έρωτα του μέσα από τή μετάδοση τών άρετων πού ο ίδιος άποντει και πού ο έρωμενος φιλοδεξει νά αποκτησει. Μέ τόν τρόπο αύτό ουδεντούνται ή όμφυλοφιλική και ή παιδευτική σχέση.

Τά ποιήματα τής Σαπφούρας στή Λέσβο ή του Αλκαμόνας, που άπευθυνονταν στους χορούς των νέων κοριτσιών τής Σπάρτης, δείχνουν ότι, στην έφηβηκή ήλικια τους, τά κοριτσιά γνώριζαν — τουλάχιστον στήν άρχαικη έποχη — τίς ιδες παιδευτικές σχέσεις μέσα από όμφυλοφιλικούς δεσμούς είτε με μία νεαρή κοπέλα είτε με μία ωρμότερη γυναίκα. Τό πλαισιο τής έκπαιδευσης αύτής πού δημιουργείται μέσα και όπα τίς έρωτικές σχέσεις δέν έχει καμιά άντιστοιχία με τό δημόσιο χαρακτήρα τού γυναικού. ‘Η έκπαιδευση αύτη πραγματοποιείται μέσα στίς χορικές ομάδες πού σχηματίζαν τά νέα κοριτσιά, χορεύοντας και τραγουδώντας σε διάφορες θρησκευτικές γιορτές, σχετικές με τή μύηση.

‘Αν δίνεται μεγαλύτερη έμφαση, θύσον αφόρα τά κορίτσια στήν έρηψη κή τους ήλικια, στή φυσική άρμονια παρά στήν ήθική τελειότητα, αύτό ουδενίσαι διότι ή όμφαρι ένσαρκωνται για τή γυναικά τη γυναικά τη δύναμη νά ην πνά τόν έρωτα και νά καλεί τόν άντρα στη σεξουαλική έπαφη πάντα πά ή γυναικά δολοκρήσονται τήν έκπαιδευσή της. ‘Η δύναμη τού έρωτα έπειμαίνει όχι μόνο στή νόμψη και έτερόφυλη σχέση που έπιστραφγίζει ό γάμος, αλλά και στή δυνατότητα τής διλοκληρωμένης γυναικάς νά δίνει τή ζωή σε μέλλοντες πολίτες. Κατά τρόπο παράδοξο, ή γυναικεία έκπαιδευση άπενται στήν όμορφια μέων της όμφυλοφιλικής σχέσης, έχει γιά στόχο τήν προεταμασία γιά τό γάμο και γιά μά από τίς κυρώτερες για τους ‘Ελληνες λειτουργίες του, τή γέννηση πατιδών. Μέ τήν έκπαιδευτική τής λειτουργία, ή έφηβηκή όμφυλοφιλική εισάγει στήν ώρμην έτεροφυλοφιλία, και όπως απέδειξε ένας έρευνητής τής έθνους ψυχιατρικής, οι ‘Έλληνες άνεπτυξαν και χρη-

σιμοποίησαν στόν πολιτιστικό χώρο, ένα χαρακτηριστικό τής διφορούμενης έφηβηκής σεξουαλικότητας. Ο περίφραξης «έλληνικος ήρως» πρέπει νά έννονθει ώς προπαδευτικός τόσο της έξελιξης τού έρωτικου συνιστημάτου στίς «φυσιολογικές» σχέσεις που συνιστούσε ό γάμος, όσο και στήν άσκηση τών άρετων του ωριμου άνθρωπου, δηλαδή τού καλού κάρδαθου γιατί ή φυσική όμορφια και ή πνευματική τελειότητα ήταν άδιστωριστες.

νω στόν όποιο άρθρώνεται ή άπεικόνιση τού περάσματος ἀπό τήν ἐφρεσία στήν ωριμότητα. Μέσα από ούτη τή σκοπιά, τό ψωμί που φέρει τό παιδί, προϊόν καλλιέργειας δημητριακών, ἀποτελεί τό σύμβολο τῶν ἁξιών τού πολιτισμού — πού είναι δεμένες με τήν κατάσταση τῆς παντρεμένης γυναίκας, δηλαδή με ούτη τής παραγωγού ςωῆς και τῆς δεμένης με τό σπίτι. Μέ τις πολιτιστικές τού συνειρικές παραστάσεις ἔρχονται σεν ἀντίθεση με τά φύλλα ἀκάνθου και τούς καρπούς τής δρυός με τά όποια είναι πλεγμένο τό στεφάνι που φορά τό παιδί και πού συμβολίζουν τή διατροφή πού προηγήθηκε τής εἰσαγωγής τῆς καλλιέργειας.

Τό πέρασμα πού συμβολίζεται ἀπό τά στοιχεία πού περιγράμμασε πού πάνω, πραγματοποιεῖται, με τήν στενή ἔννοια τού δρου, ἀπό τήν πομπή πού μετά τό γεύμα τού γάμου, δηγει τή μηνστή ἀπό τό σπίτι τού πατέρα τῆς στό σπίτι τού συζύγου της. Ἡδή δ' Ὁμηρος και δ' Ἡσίοδος μάς δίνουν ζωντανές περιγραφές τῶν χρώνων και

Λεβής γαμικός με παράσταση πομπής γάμου. Τό τελευτούργικο αυτό ἄγνεο χροιόμενες στή μεταφορά του νερού γιά τό καθερτήριο λουτρό τῶν μελλοντικών.

τῶν νυφιάτικων τραγουδιών πού συνόδευαν ἑτούτη τήν πομπή: Ἐχόρδος πού τά ἀκτελεῖ, συχνά ἀπότελεται ἀπό νεαρές συντρόφους τής συζύγου. Ἀπό τή μεριά τής μηνστής πού κάθεται σε μά ἀμάρκο πού σέρνουν, κατά προτίμηση δόδια, τό μέρος αὐτής τής τελετῆς ὑπογραμμίζεται ἀπό συνήθειες πού δείχνουν μά σειρά συμπαντικών ἀλλάγων. Η μέλλουσα σύζυγος, πού στό νυφιάτικο δεύτερο θοιθίεται ἀπό τή νυμφεύτρια, μά φιλή τής, τώρα κάθεται διπλά σε ἔναν συγγενή διά φύλο τού συζύγου της. Θα ἐννοήσουμε καλύτερα τίς ἀξίες πού περιβάλλουν τήν ιδιότητα τού παρόρκον ἀν προσθέουμε διτί στό γάμο πού σφραγίζει τούς Ὁρνίθες του Αριστοφανήν. Ὁ Ἐρως είναι αὐτός πού κρατά τή θέση ἑτούτη στόν παραδειγματικό γάμο τού Δια και τής Ήρας: Παράπομφος και πάνω ἄπο διαγνητής τής δύναμης τού ἔρωτα με τήν παρουσία του διπλά στή νύφη τή στιγμή πού αὐτή ἐγκαταλείπεται τό πατρικό της σπίτι και τίς φιλενάδες της. Μέ τή θοιθεία τού ἔρωτα πραγματοποιεῖται τό νομικό πέρασμα ἀπό τήν οικογένεια τής μηνστής σ' αὐτήν τού συζύγου. Ὁρια παράδειγμα «περάσματος» σέ επίπεδο χωρικού, παράδειγμα τού δύναματος τού «ἀνδρικού χώρου» πού στήν Ἑλλάδα ὅπως και ἀλλού, κυριαρχεῖ στή συζυγική σχέση.

Στήν παρουσία τού ἔρωτα και στήν ἀλλαγή οικογενειακού δικαιού προστίθεται, μέσα στήν πομπή πού ἀποτελεῖ τή νυμφαγία, ἔνας νέος συμβολισμός τού περάσματος στόν πολιτισμένο τρόπο ςωῆς τῆς καλλιέργειας δημητριακών και τῶν πολιτιστικῶν ἁξιών πού ὑποδηλώνει.

Πραγματικά, ἡ σχάρα γιά κριθάρι πού φέρει ἡ νεαρή μηνστή στή διάρκεια αὐτής τής πομπής παραπέμπει τόσο στή μελλοντική τής ἀσχολία με τό μαγειρέμα, δισ και στό χώρο τῶν δημητριακών πού στήν Ἑλλάδα ἀντιστοιχεῖ σ' αὐτόν τής παντρεμένης γυναικας.

Η ὑπόδοχη τῶν νεονύμφων στήν ἑστία τους με «καταχύματα», ξερά σύκα και γλυκιόματα, σημαίνει, σύμφωνα με ἔνα έθιμο ὑπόδοχης κοινό στήν κλασική Ἑλλάδα, τήν ἐνταξη τής γυναικάς στό νέο της περιθώλιον. Τό καλωδόρισμα στό σπίτι ἀκολουθεῖ ή εἰσόδος στό νυφιάτικο δωμάτιο και ἡ ίδια η τελείωση τού γάμου τελετουργούποιεται. Ἀς μήν ξενάγμε ὀκόμη διό τό δωμάτιο φύλαγε θυμωρός, φίλος τού συζύγου, οὔτε και τά τραγουδίσια τού γάμου πού ἐκτελούσαν φιλενάδες τής νύφης, οὔτε τό γεγονός διή την ἐνωση τού

ἄνδρα και τής γυναικάς δέ μπορούσε νά πραγματοποιηθεί ἀνή νέα σύζυγος δέν ἐτρωγε ἐνα κυδώνι. Αυτή ἡ συνήθεια, πού πιθανώς ἐπικυρώθηκε ἀπό ἄνοι μού τού ζόλωνα, μάς παραπέμπει γιά ἀλλή μια φορά, στό χώρο τού ἔρωτα, μάς και τό φρούτο αὐτό ἀπό παράδοση ἀφιέρωνται στήν Ἀφροδίτη και είναι φορέας τής δύναμης τού ἔρωτα.

Τέλος, τό πρώι μά καλούπισμούσε τήν υχτά τού γάμου, ἐξω ἀπό τό νυφιάτικο δωμάτιο, τραγουδούσαν τραγούδια πού σκοπό είχαν νά ξυπνήσουν τό ζευγάρι. Τά τραγούδια αὐτά πρός την τού Υμεαίου, πού ὑπογράμιζαν τήν κάθε φάση τῆς τελετῆς τού γάμου, είναι πολύ σημαντικά ἀπό τή σκοπιά τού ἔρωτα.

Ο 'Υμεαιός θεωρείται γιώς μιᾶς Μούσας και τού Ἀπόλλωνα ἢ τού Διόνυσου και τής Ἀφροδίτης. Οι διο αὐτές παραδείσεις ώς πρός τήν καταγωγή τού ἔρωτα τόν τοπιθετούσαν στή σημεια τομή τού κόσμου τής έφηβείας με αὐτόν τής σεξουαλικής ὑφιστητάς. Σύμφωνα με ἀλλες ἔκδοχες τού μισθού, ο 'Υμεαιός εξαφανίζεται τή μέρα τού γάμου τού ἄκομά πεθαίνει ἡ χάνει τή φωνή τού στό γάμο τού Διόνυσου με τήν Ἀριάδνη. Παράλληλα με αὐτές τής παραδοσεις, ἀλλές ἔκδοχες τού μύθου θεωρούν τόν 'Υμεαιό 'Αθηγαιό ἢ 'Ἀργείος ἥρωα πού ἐλεύθερως νεαρές 'Αθηναίες πού είχαν ὀπαχθεὶ ἀπό Πελασγούς πειρατές ἀφού τίς ἐφέρε στήν Ἀθήνα, παντρεύτηκαν σύμφωνα με τό έθιμο. Ο ἥρωας λοιπόν πού ὑμείς είτε στά χορικά ἀσμάτα πού ὑπογράμιζουν τήν τελετή τού γάμου ἐμφανίζεται είτε σάν επόσαπτο πού ακινητοποιεῖ ὁ θάνατος τή στιγμή ἀκριβώς τού περάσματος, τής ἀλλαγής ςωῆς, αὐτών πού τόν γιορτάζουν είτε σάν μεσάδων πού ἐπιτρέπει τή νόμιμη τέλεση αὐτού πού ἡ διαιτη διαδοκία τής ἀπαγωγής σκοπό είχε νά πραγματοποιήσει παράνομα και πρώρα. Ο 'Υμεαιός ἐπιτρέπει στήν νέες κοπέλες τών περάσματος ἀπό μά κατάσταση όπου ἡ σεξουαλικότητά δε μπορεῖ νά ἐκφρασθεῖ παρά φευγαλέα και κρυφά σέ μια θέση πού δινεί στήν ἐξουσία τού ἔρωτα, μία νόμιμη θέση στό κέντρο τού νέος θεσμού πού δεσποζει στής ιδιωτικές κοινωνικές σχέσεις τού ὑπριου ἀνθρώπου.

3. Ἐκτός γάμου

Ἡ σεξουαλικότητά δημάς τού ὑπριου ἀνθρώπου δέν ἐκφράζεται μόνο στή σχέση πού ἐπισφραγίζει ὁ γάμος. Ἀπό τούς ὅμηρικους κιόλας

νους, βλέπουμε τούς ήρωες τού μυθικού πολέμου της Τροίας νά εισάγουν στό σπίτι τους αύτές πού έμεις σήμερα. Ή όμοιαζαμε έρωμένες τους. Όρισμένες άπο αύτές μενάν ονομαστεῖς: Η Χρυσής πού ούτοις ήγειρε μνημών θεωρεῖ ἵστης δόμοφιάς και ἔξιπνας με τή νόμιμη σύζυγο του Κλυταυμήστρου (κουρδήλ άλοχος), ή η Βρυσίς, αιχμάλωτη στήν όποια ή Αχιλλέας άποδιέται την ιδιότητα της συζύγου (άλοχος) και τήν όποια άγοπάει με δῆλη του τήν καρδιά. Ο Φοίνιξ δάλωνει ότι ο πάτερας του προπιστούσε τήν παλλακίδα του άπο τή νόμιμη του σύζυγο (άκοπτη). Καί στην παρόδη για τήν ίδρυση της Κυρήνης θλέπουμε τή μητέρα τού Βαττού νά γίνεται παλλακίδα ένός πλούσιου Σαντοριναίου.

Θά ήταν παράπομα άν όχι αστέο νά θεωρήσουμε αύτούς τούς μύθους ώς άμεσον άντανάλασθα μιάς κάποιας κοινωνικής πραγματικότητας ιστορικά άποδεδειγμένης. Θά πρέπει πάντως νά παραδεχτούμε ότι μερικούς αιώνες μετά τήν κατάσταση πού διαφίνεται μέσα από τά ομηρικά έπη, ή εικόνα τής παλλακίδας έγγραφεται με μία σωφρή καθορισμένη θέση, στις κοινωνικές και οικογενειακές δομές τής κλασικής άθηναϊκης κοινωνίας. Τόσο στο θέατρο του Αριστοφάνη δισ και στά έργα των 'Αττικών ρητώρων, ή παλλακίς μοιάζει νά έχει, δύσον άφορά τά παιδιά πού φέρνει στόν κόσμο, τά ιδια δικαιώματα με τή νόμιμη σύζυγο. Άκομα και διάν οι κοινωνιολογικές βάσεις τής συζυγικής ένωσης διλαβεν, τούς δεσμούς πού συνδέουν τήν παλλακίδα με τόν άντρα πού θά τήν δεχτεί στό σπίτι του, θεμελιώνει νά άγαπη.

Νόμιμος γάρος ή σχέση παλλακίες, οι σχέσεις αύτές πού συνδέαν έναν άντρα με μία έλευθερη γυναίκα (δηδούλη), δέν έμποδισαν καθόλου τήν άνάπτυξη του άγοραίου έρωτα. «Οι έταίρεις για τήν ήδονή, οι παλλακίδες για τήν καθημερινή φροντίδα, οι σύζυγοι για τή δημοιουργή νόμιμων άπογούντων και τή φύλαξη τού 'օίκου', λέει τόν 4ο αιώνα σ' ένα πασιγνωστό άπόστασμα ό ρήτορας τού Κατά Νεαίρας. Μαρτυρούμενη άπο τά πρώτα κιόλας Ιαμβίκης ποιήματα, ή πορνεία φαίνεται ότι είχε στήν 'Ελλάδα διόλεν σημαντικότερο ρόλο σε συνάρτηση ίωνς με τήν έπεκταση τών πόλεων. Σέ σημείο πού στήν 'Αθηνα' τού δους αιώνας οι γυναίκες τών πολιτών, συγκεντρωμένες σε μία εικονική συνέλευση άπο τόν Αριστοφάνη ζητούν νά τους αποδοθεί τό προθάδιαμα σε σχέση με τίς πόρνες.

'Από τόν ίδιο τόν όρο πού τήν ύποδηλώνει (πόρνη άπο τό πέρνημ, πουλάλω), ή πόρνη είναι έξι όρισμού μία γυναίκα πού πουλείται και μέσα στήν έμπορική σχέση πού δημιουργεύεται με τόν πελάτη δέ γίνεται λόγος γιά άγαπη, άλλα γιά άνακούφιση μιάς άνάγκης, ή λίγα χρήματα, ή άντρας ίκανοποιει μιά ήδονη. Δούλεις κατά κανόνα, οι πόρνες είναι θύματα τής έλευσης έκτιμησης, συνυφασμένης με τήν κοινωνική τους θέση και δέν είναι παράδεινο τό δέτη ή λέξη πού τίς υποδηλώνει άποκτά υδριοτικό χαρακτήρα. Χωρίς νά άπαγορεύει τίς σεξουαλικές σχέσεις πού άποσκοπούν στήν ίκανοποίησή του έναντικο, ή Πλάτων θά ήθελε, στήν ίδιανη του πολιτεία, νά έλαχιστοποιήσει τή σημασία τους και νά τίς καλύψει μέτο τοινό πέπλο τής μυστικότητας.

Και έδω ακόμα γινόταν στήν κλασική 'Ελλάδα έναν διαχωρισμός. Ή πόρνη πού πουλάει τίς χάρες της σε πολλούς άντρες δέν έχει τήν ίδια θέση με τήν έταίρα, συχνά άλληστρια ή χορεύτρια, πού συναντασφέρεται κανείς στά πλαισία τών δεπίνων: Οι χάρες της νοικιάζονται για μιά όρισμένη χρονική διάρκεια και δέν άπλεται καί είναι νά δημιουργηθει και σχέση πού νά έπερνα τήν άπλη ίκανοποίησή του σεξουαλικού έναντικο, έντρηγοποιώντας τήν 'Έρωτα. 'Η γλωσσική διαφοροποίηση άναμεσα σέ πόρνη και έταίρα δείχνει καθαρά τήν διαφορά τής θέσης του. Άκομη και διάν οι Άθηναίοι θεωρούσαν τήν 'Ασπασίας ώς μιά άπλη έταίρα, αυτή έδειξε πότις μπορούν νά έχει τή θέση νόμιμης συζύγου. 'Ετσι, ή έταίρα δέν ύπαρχε για νά ίκανοποιει τήν ήδονή του έραστή της, όπως τό θέλαν οι έχθροι του Περικλή, άλλα ή σχέση πού έδρανενται άναμεσα στόν πολιτικό άνδρα και στήν έταίρα ένεργητοποιει τόν έρωτα. Από τήν παροδικές σχέσεις με μία ιδιαγγελματίας τής συζυγική ένωση, οι σεξουαλικές σχέσεις πραγματοποιούνται με ποικίλους τρόπους. Καταλήγουν έπομένων στή δημιουργία διαφόρων κοινωνικών σχέσεων: άπο τήν αυτόπτρα άγοραια σχέση με μιά δουλή ώς τήν ένταση τής έλευθερης, γναίκας σ' ένα σπιτικό μέσα στό μια διαδικασία πού άποσκοπει στήν άνταραγμή τής πόλης και τών ξενών της. 'Από τή σκοπιά τής ήγικης τους άξιολόγησης, οι διάφορες αύτές μορφές κοινωνικών σχέσεων πού δημιουργούνται μέσα άπο τήν σεξουαλική, άνηκουν σε διαφορετικά έπιπεδα: οι κρίσεις πού προ-

καλούν ποικίλουν άπο τήν άποδοκιμαστική άνοχη μέχρι τήν προσχώρηση τήν άνοια πάπειτε ένας κοινωνικός κανόνας.

II. Κανόνας και παρέκκλιση

Όπως κάθε κοινωνία, έται και ή έλληνική, γνωρίζει έναν σεξουαλικό κανόνα, άκομα και μάν αυτός δέν ακολουθει τά ίχνη πού υπαγόρευνται άπο τή δική μας άντιληψη στόν τομέα τών διάφορων τρόπων έκφρασης και σεξουαλικότητας 'Ο διαχωρισμός αύτής τής εικόνας - πρότυπου των σεξουαλικών σχέσεων έχει ώς γενικό κριτήριο τήν παρουσία ή την άπουσία τού 'Έρωτα. 'Η άνάγνωση τού 'Αριστοφάνη μάς δείχνει ότι τολλάσται κατά τόν 5ο αιώνα κατάκριναν άχι μόνο την πορνεία άλλα και τήν δημιουργικότητα (παθητική) τών έντηλων άν όχι και τών αύνανισμόδεν γίνεται άπομένως λόγος παρά για συνουσία και άπο τίς σχέσεις αύτές ό 'Έρωτας είναι άπων. Γνωρίζουμε τά πειράματα πού υφίσταται ό 'Αγαθών στής Θεομορφίσασες γιά τα θηλυπρεπή του ήθη. Στά κείμενα τού ίδιου του 'Αριστοφάνη καθώς και τών άλλων κωμικών ποιητών, λέξεις σάν καταπύγων ή λακκόρωκτος είναι άροι με σεξουαλικό περιεχόμενο. 'Οσο για τών αύνανισμών, γίνεται άποδεκτός γιά τούς μη 'Ελληνες, δηλαδή για τούς δούλους ή τούς Πέρεος. 'Άς άπαλλάσσεμε δημάρ τόν άναγνώση τό πάρο μιά μακρύτερη άριθμηση τών λεκτικών υπέρβολων. Στής σύγχρονες με τήν άρχια κωμωδία απεικονίσεις, οι συμπεριφορές αύτές, άντικεμενοι δημιουργήσης άπο τούς ποιητές, άποδιδονται συχνά σε σατύρους. 'Η σύμπτωση αύτή άναμεσα σε ήθη πού προκαλούν τήν ίλαρότητα, άν όχι τήν άποδικμασια, και σέ άντα πού δρισκούνται στή δριά τού άνθρωπου και τών ζώων δείχνουν τήν άρνητηκή άξια πού άποδιδεται, μέσα άπο τίς άπεικονίσεις, στής διάφορες αύτές μορφές σεξουαλικότητας. 'Άς σημειώσουμε ότι, άντιθετα άπο τίς σκηνές πού άναφέρομε, η έρωτικη σχέση άναμεσα σε έραστη και έρωμενο άπεικονίζεται πάντα με τήν ίδια μορφή σεξουαλικής σχέσης, αύτήν πού δηλώνει ο τεχνικός δρός διαμερίζειν. 'Έπομένως, οι άπεικονίσεις άποδιδουν με τά δικά τους έκφραστικά μέσα τίς διακρίσεις πού άναφέρουν τήν κείμενα. Τό κριτήριο τής παρουσίας ή τήν άπουσίας τού 'Έρωτα και ή άξιολόγηση του κριτηρίου αύτού δηλώνουν μάλι άλληνη άξιολογία τής σεξουαλικής συμπεριφοράς. Οι παραπτηρίσεις αύτές,

έπερπε, σέ μια πιό προχωρημένη άνάλυση, νά διαφοροποιηθούν μεταξύ τους τοποθετούμενες στό ιστορικό τους πλαίσιο. Μπορούμε όμως νά πούμε με σιγουρία ότι, για την "Έλληνα τής κλασικής περιόδου, ή πραγματοποίηση τής σεξουαλικότητας συνοδεύεται από «έρωτικά συναισθήματα» μονάχα κάτια από όρισμενες πρώτοβεσιές: αυζυγικές σχέσεις, σχέσεις ανάμεσα σέ εραστή και έρωμένο, σχέσεις με μια παλλακίδα ή και με μία έταιρα. Πρόκειται για σχέσεις πού χαρακτηρίζονται όχι μόνο από χρονική διάρκεια, άλλα και όποια μία ἀνταλλαγή πού βασίζεται στη φύλα, δηλαδή σε μια συμφωνία άμοιβαίς έμπιστουόντων.

Σάν συμπέρασμα δια περιοριστούμε στή διαπίστωση ότι ανάμεσα σέ άντρες και γυναικες ο "Έρως πλέκει ένα δικτυο σχέσεων οι οποίες καθερώνονται πάντα σε διαφορετικό έπιπεδο από αυτό της άπλης σεξουαλικής πραγματοποίησης: παιδαγωγική σχέση της έφηβηκής ομοφυλοφίλας, οίκονομική κύρωση τού γάμου, άναπαραγωγή της κοινότητας των έλευθερων ανθρώπων μέσω τού ίδιου αυζυγικού δεσμού, δεσμού πιο ιδιωτικού στη σχέση με μια παλλακίδα. "Οσο για την ικανοποίηση τού έντοπικου, ή πορεία ή άλλες συνθήσεις, προσφέρουν στόν "Έλληνα ὑποκατάστατα πού, χωρίς νά συνεπάγονται ύποκρετικά παινικές κυρώσεις, για τήν κοινή γνώμη τόν φέρουν κοντά στό ζω. Οι συνήθειες δώμας αύτες πού υποβιδάζουν τόν άνθρωπον έντασσονται, μέσω από τις μορφές αστύρων, σε μια ταξινόμηση και μια ἀναπαράσταση πού καθορίζουν κατηγορίες μιάς συγκεκριμένης κοινωνικής τάξης.

"Εχει λεχθεί ότι χρειάστηκε νά περιμένουμε τό τέλος του 18ου αιώνα για νά δούμε νά έμφανιζεται ή σύζευξη τού "Έρωτα-πάθους, άνεξάρπτη τή από τό γάμο, και τού "Έρωτα-πίστη πάνω στον οποίο έδραινεται ή αυζυγική σχέση. Παρόλα αυτά δώμα, ή "Έλληνας τής κλασικής έποχης δέν ζει μια τόσο διχαραμένη κατάσταση. Στην ώρμη του ήλικια, ή σεξουαλικότητα του παιρνεί διάρρηρες μορφές οι οποίες μπορούν και νά συνυπάρχουν. Σχεδόν σ' διέξ της περιπτώσεις, ο "Έρως είναι παρόν. Αύτο πού ποικιλεί είναι ή κοινωνική σχέση πού απόρρει από τούς διάφορους αύτους τρόπους έκφρασης τής σεξουαλικότητας.

Bibliografia

R. BARTHES, *Fragments d'un discours amoureux*, Paris 1977.

- A. BREILICH, *Paides e Parthenoi*, Roma 1969.
 P. BRUCKNER et A. FINKELKRAUT, *Le nouveau désordre amoureux*, Paris 1977.
 F. BUFFIERE, *Eros adolescent. La pédérastie dans la Grèce antique*, Paris 1980.
 C. CALAME, *Les cheures de jeunes filles en Grèce archaïque*, Roma 1977.
 C. CALAME, *L'amour en Grèce*, Bari 1983.
 M. DELCOURT, *Hermaphrodite. Mythes et ritues de la disexualité dans l'Antiquité classique*, Paris 1958.
 M. DETIENNE, *Les jardins d'Adonis*, Paris 1972.
 M. DETIENNE, *«Mariage (puissances dujans Dictionnaire des Mythologies*, Paris 1981.
 G. DEVEREUX, *-Greek Pseudo-Homosexuality and the "Greek Miracle"*, *Symbolae Osloenses* 43, 1968, pp. 69-92.
 J. K. DOVER, *Greek Homosexuality*, London 1978.
 S. FASCE, *Eros. La figure e il culto*, Genova 1977.
 E. FISCHER, *Amor und Eros. Eine Untersuchung des Wortfeldes "Liebe"*, in *Latinischen und Griechischen*, Hildesheim 1973.
 R. FLACELIERE, *L'amour en Grèce*, Paris 1960.
 S. FREUD, *Trois essais sur la théorie de la sexualité*, Paris 1962 (4e éd.).
 B. GENTILI, *Poesia e pubblico nella Grecia antica*, Bari 1984.
 P. GUIRAUD, *Sémiole de la sexualité*, Paris 1978.
 F. LASSEUR, *La figure d'Eros dans la poésie grecque*, Lausanne 1946.
 A. LESKY, *Vom Eros der Hellenen*, Göttingen 1976.
 H. LICHT, *Sexual Life in Ancient Greece*, London 1969 (2e éd.).
 C. MOSSÉ, *La femme dans la société grecque ancienne*, Paris 1983.
 H. PATZER, *Die griechische Knabenliebe*, Wiesbaden 1982.
 A. ROSSI, *Donne, prostituzione e immoralità nel mondo greco e romano*, Roma 1979.
 E. SAMTER, *Familienleben der Griechen und Homer*, Berlin 1901.
 M. SCHIAVONE, *Il problema dell'amore nel mondo greco*, Milano 1975.
 H. VON SCHUHMANN, *Sexualkunde und Sexualmedizin in der klassischen Antike*, München 1975.
 J. VERNANT, *Mythe et société en Grèce ancienne*, Paris 1974.
 P. VIDAL -NAQUET, *Le chasseur noir. Formes de pensée et formes de société dans le monde grec*, Paris 1981.

Sexual Love in Ancient Greece: Social Schemes

Although our information on the subject is primarily literary, it suffices to clearly define the erotic relations of the ancient Greeks.

I. From adolescence to maturity: In order to present a brief survey on sexual love in ancient Greece we will simply follow the various phases of sexual development of the adult, from adolescence to maturity, examining at the same time the conditions and rules justifying sexuality.

1. Adolescence: It is quite significant that the vocabulary of the ancient Greek language does not distinctly express the differentiation of the sexes during the infantile age. Thus, a unique word-term *noic* applies both to girls

and boys and only the article suggests the gender. Language, however, cannot be considered the only indicator of a social structure. Indeed, both in archaic Sparta and in the hellenistic state, the boys are separated from their families soon after their seventh birthday. The two basic means of education both in Sparta and classical Athens are the same: gymnastic education that aimed at the development of the student's mental and physical potential, and artistic education that aimed at imparting knowledge of and training in the arts of the Muses.

Thus, the young Greek spent most of his time in the gymnasium. This location provided the background for the first testimonies of his sexual life. The numerous representations on pottery inform us on the age of the partners of these first erotic relations. The homosexual relation involves a mature man and an ephebos. In this institutional homosexual love the lover appears both as the tutor of the beloved and as the guarantor of the moral virtues and knowledge that the youth ought to obtain through this relation. In this way the homosexual and the educational qualities are closely related. During adolescence girls were also educated via similar homosexual relations. If, however, more emphasis is given to the physical appearance of girls than to their moral perfection, the reason is that beauty in a female unleashes the power that inspires love and calls the male to sexual intercourse.

2. Marriage: The prerequisites of maturity for a man in ancient Greece are citizen status and enrollment in the army. While for a woman the prerequisite is the ritual of marriage.

3. Beyond marriage: Since the homeric age the heroes are seen to settle concubines in their homes. In theatrical plays and in the speeches of the athenean orators the concubine seems to have equal rights with the legal wife as regards her children. However, apart from the sexual activity a man had in his home he was also entitled to retain relations with prostitutes. According to Demosthenes «prostitutes were for sexual pleasure, concubines for everyday care and wives for the creation of legal descendants and the guarding of the house». These manifold, delicate, social relations caused social crises that varied from disapproval to acceptance.

II. The rule and the exception: As in every society, so in the Greek there is a dominant sexual rule. For the Greek of the classical period his sexual activity is accompanied by love feelings only under certain circumstances: marital relations, homosexual relations, relations with concubines or prostitutes. These relations are characterized by duration in time and by an exchange based on friendship, that is a mutual relation founded on trust.

The conclusion we draw is that Eros creates between males and females a network of relations that stands above simple sexual satisfaction: educational homosexuality, economic benefit from marriage and reproduction of the species through the institution of marriage.